

עיראק

מצב זכויות האדם בעיראק נותר השנה בכי רע, במיוחד עבור עיתונאים, עצורים, עקורים, מיעוטים דתיים ואתניים, נשים וילדות ואנשים עם מוגבלויות. בחודש אוגוסט 2010 שמה ארה"ב רשמית קץ לפעולות הלחימה שלה במדינה, שנמשכו שבע שנים, וצמצמה את מספר חייליה המוצבים במקום לכ-49,700.

ב-7 במארס 2010 התייצבו מיליוני עיראקים מכל חלקי המדינה להצביע בבחירות הכלליות למועצה המחוקקת, על אף הסכנה שנשקפה להם מירי פגזי מרגמה ורקטות. אמינות הבחירות ספגה מכה קשה כאשר המועצה הלאומית העליונה למיצוי הדין ולצדק פסלה למעלה מ-500 מועמדים בשל קשריהם כביכול למפלגת הבעת', ובכלל זה כמה פוליטיקאים בכירים שצפויים היו לזכות בקולות רבים. ראש הממשלה המכהן, נורי אל-מאליכי ש"קואליציית שלטון החוק" שלו זכתה ב-89 מתוך 325 המושבים, נותר בתפקידו עד להקמתה של ממשלה חדשה, בעוד רשימת "אל-עיראקיה" של איאד עלאווי זכתה ב-91 מושבים. הברית העיראקית הלאומית, קואליציה שיעית שהוקמה בידי המועצה האסלאמית העליונה של עיראק וחסידיו "מוקתדא א-סאדר" זכתה בשבעים מושבים, ואילו המפלגות הכורדיות זכו ב-57. תוצאות הבחירות שיקפו ככלל את ההתפלגות המגזרית במדינה.

בחודש נובמבר 2010, שמונה חודשים לאחר הבחירות לפרלמנט, הגיעו המפלגות הפוליטיות בעיראק להסכמה על הקמתה של ממשלת קואליציה חדשה. הקיפאון יצר ריק פוליטי שאפשר לארגונים חמושים לשוב ולבסס את עצמם באזורים מסוימים.

התקפות על אזרחים ועקירה

התקפות חוזרות ונשנות של ארגונים חמושים על אזרחים ניצלו את הקיפאון ואת חוסר שביעות הרצון של הערבים הסונים. במעשי האלימות שבוצעו במהלך אחת התקופות הגרועות ביותר בתולדות עיראק נהרגו ונפצעו מדי חודש מאות אזרחים, ובחודש אוגוסט לבדו נהרגו למעלה מ-500 בני אדם. התוקפים תקפו בנייני ממשלה, גורמי ממשלה, מחסומים, שגרירויות, מלונות, בתי חרושת, שווקים ומסגדים, כמו-גם אנשים שהתאספו לצורך עלייה לרגל, חתונות והלוויות, בעיקר באזורים שיעיים. התקפות אלימות גרמו לאזרחים להימלט מבתיהם וייצרו בכך תופעה של עקורים פנימיים ושל פליטים שיצאו את גבולות המדינה.

חלק מהפליטים שנמלטו לסוריה, ירדן ולבנון נתקלו בקשיים כלכליים והתקשו לשמור על מעמד חוקי בחו"ל ולפיכך שבו הביתה לעיראק. ממשלת עיראק לא נערכה כראוי לשיבתם של עיראקים שנעקרו מבתיהם בתוך המדינה או של כאלה שנמלטו למדינות שכנות. אלפי עקורים מתגוררים ביישובים ארעיים בתוך עיראק ללא גישה לשירותים בסיסיים כגון מים נקיים, חשמל ותברואה. עם העקורים נמנות אלמנות רבות, שסיכוייהן למצוא משרות קלושים. מצבן הנואש תרם להתגברות הסחר בנשים והזנות הכפויה.

ההתקפות המתמשכות, ומספרם הרב של המוקשים הנטושים ושל פצצות המצרר, הביאו למספר מופרז של אנשים בעלי מוגבלות גופנית ונפשית, שרבים מהם לא קיבלו תמיכה לצורך שיקומם ושילובם מחדש בקהילה.

תנאי המעצר ועינויים

בשנת 2010 נמשכו הדיווחים על עינויים נפוצים ועל סוגים אחרים של התעללות בעצירים במתקני מעצר המנוהלים על-ידי משרדי הביטחון והפנים של עיראק ועל-ידי משטרת עיראק. כמעט 30 אלף עצורים נדחסו למתקני מעצר המנוהלים על-ידי הממשלה, ועיכובים משמעותיים בהליך הביקורת השיפוטית של המעצר רק הכבידו על הצפיפות: חלק מהעצירים הוחזקו במשמורת במשך שנים ללא כתב אישום או משפט. מצב זה החמיר בשנת 2010 כאשר צבא ארה"ב העביר את רוב מתקני המעצר והעצירים שנותרו בידיו לחזקתה של עיראק. ב-15 ביולי העבירו כוחות ארה"ב לידי עיראק את הכלא האחרון שנותר בידיהם, מחנה קרופר, שבו הוחזקו כ-1,700 עצירים. כוחות

ארה"ב השאירו בחזקתם כמאתיים אסירים, ובכלל זה כמה חברים לשעבר בממשלתו של סדאם חוסיין.

בחודש אפריל ראיין ארגון Human Rights Watch 42 עצורים שעונו במשך חודשים בידי כוחות הביטחון בבית סוהר סודי בשדה התעופה הישן "מות'נא" שבמערב בגדאד. במתקן הוחזקו כ-430 עצירים מבלי שיוורשו להיפגש עם בני משפחותיהם או עם עורכי דינם. העצירים אמרו כי אנשי כוחות הביטחון בעטו בהם, הלכו אותם בשוטים, הכו אותם, חנקו אותם, חשמלו אותם, הסבו להם כוויות באמצעות סיגריות ועקרו להם ציפורניים ושיניים. לדבריהם, החוקרים ביצעו בחלק מהעצירים מעשי סדום באמצעות מקלות וקני רובים. כמה צעירים אמרו כי הוכרחו לבצע מין אוראלי בחוקרים וסוהרים, וכי החוקרים כפו על עצורים להטריד מינית זה את זה. נכון לחודש נובמבר, הממשלה לא העמידה לדין אף אחד מהאחראים למעשים אלה.

אלימות על רקע מגדר

אלימות נגד נשים וילדות ממשיכה להיות בעיה קשה בכל רחבי עיראק. פעילות למען זכויות הנשים אמרו כי עודן חשופות לסכנת התקפה מצד קיצונים שכבר תקפו בעבר פעילות שכמותן, וכן פוליטיקאיות, עובדות ציבור ועיתונאיות. רצח "על רקע כבוד המשפחה" והתעללות בתוך המשפחה עדיין מהווים איום על נשים וילדות, ואלה אף חשופות לסחר לצורך ניצול מיני ולזנות כפויה עקב חוסר ביטחון, עקירה, קשיים כלכליים, התפוררות חברתית וקריסת שלטון החוק וסמכות המדינה.

מילת נשים נהוגה בעיקר באזורים הכורדיים שבצפון עיראק. בחודש נובמבר השלים משרד הבריאות מחקר סטטיסטי בנוגע לשכיחות מילת הנשים, וממחקר זה עולה כי 41% מהילדות והנשים הכורדיות נימולו. הוועדה העליונה לפרסום פתוות באיגוד חכמי הדת האסלאמיים של כורדיסטן – שהיא הסמכות המוסלמית העליונה בכורדיסטן העיראקית לפסיקות ולקביעת הלכות דת – פרסמה ב-6 ביולי 2010 פסק הלכה הקובע כי האסלאם אינו מחייב את קיומו של מנהג זה, אך נמנעה מהכרזה על איסור מוחלט לקיימו. נכון לעת כתיבת שורות אלה, הוועדה לזכויות הנשים בפרלמנט של כורדיסטן השלימה הצעת חוק בנושא אלימות במשפחה, הכוללת גם הוראות בנוגע למילת נשים, ומשרד הבריאות הכריז על תכניות להפיץ מידע בנוגע להשלכותיו הבריאותיות השליליות של המנהג. עם זאת, הממשלה טרם אסרה על מילת נשים, ואף לא הכינה תכנית מקיפה לחיסולו של מנהג זה.

חופש הביטוי

בשנת 2010 נותרה עיראק אחת המדינות המסוכנות ביותר עבור עיתונאים. קיצונים ותוקפים לא ידועים ממשיכים להרוג עובדים בכלי התקשורת ולפוצץ את משרדיהם. ב-26 ביולי פוצץ מפגע מתאבד את מכונית התופת שלו בחזית תחנת הטלוויזיה בלוויין "אל-ערבייה", הרג שישה אנשים, והרס את משרדי הרשת בבגדאד. ארגון "מדינת עיראק האסלאמית", שהוא ארגון גג לארגונים חמושים, הקשור בארגון אל-קאעידה במסופוטמיה, קיבל על עצמו לאחר מכן את האחריות להתקפה זו על הערוץ "מושחת". בחודש ספטמבר התנקשו גורמים לא ידועים בחייהם של שני מגישי טלוויזיה, ופצעו מגיש נוסף בתקריות נפרדות בערים בגדאד ומוסול. ב-12 במאס פתחו חמושים בבגדאד באש על מכוניתו של מואיד א-לאמי, ראש איגוד העיתונאים בעיראק, והרגו את נהגו.

עיתונאים בעיראק נאלצו להתמודד גם עם התעצמות כוחות הביטחון העיראקיים והכורדיים ועם הממשלה המרכזית של עיראק והממשלה האזורית של כורדיסטן, ששתיהן מודעות מאוד לתדמיתן. ב-4 במאי חטפו תוקפים בארביל את סרדשת עות'מאן, סטודנט בן 23 העובד כעיתונאי עצמאי, עינו אותו והרגו אותו. חברים, בני משפחה ועיתונאים אחרים העריכו כי עות'מאן מת כיוון שמתח ביקורת במאמרים שכתב על שתי המפלגות השולטות באזור כורדיסטן, על מנהיגיהן ועל שיטת החסות המושרשת באזור. כוחות הביטחון הקשורים למוסדות ממשלה ולמפלגות פוליטיות הטרידו עיתונאים, הטילו עליהם מורא, איימו עליהם, עצרו אותם ותקפו אותם גופנית. פוליטיקאים בכירים תבעו פרסומים ועיתונאים בגין מאמרים לא מחמיאים.

לפני הבחירות לבית המחוקקים ב-7 במאס הטילה מועצת עיראק למדיה ולתקשורת הגבלות חדשות, שנועדו כביכול להשתיק שדרנים המעודדים אלימות מגזרית, אך התקנות חדרו ללא הצדקה לתחום חופש התקשורת. נכון לעת כתיבת שורות אלה מעוכב בפרלמנט העיראקי אישורן של שתי הצעות חוק: בדבר הגישה למידע ובדבר ההגנה על עיתונאים.

חופש ההתאגדות

לאחר שאלפי עיראקים יצאו לרחובות בחודש יוני כדי למחות על חוסר יכולתה של הממשלה לספק די חשמל ושירותים בסיסיים אחרים, הפעילו הרשויות צעדי דיכוי כלפי המפגינים. ב-25 ביוני פרסם שר הפנים תקנות מגבילות בנושא המחאה הציבורית, ולמחרת הוציא ככל הנראה משרד ראש הממשלה הוראה סודית המורה לשר הפנים לסרב להנפיק אישורים להפגנות בנוגע להפסקות החשמל. בחודשים שלאחר מכן סירבה הממשלה לאשר בקשות רבות לקיום הפגנות ציבוריות, מבלי לספק לכך כל הסבר. הרשויות עצרו מארגנים ומשתתפים בהפגנות, והטילו עליהם מורא. כמו כן, פעולות משטרה הובילו למוות ולפציעה. צעדי הדיכוי הפתאומיים יצרו אווירה של פחד בקרב המפגינים.

אלימות נגד בני מיעוטים

ארגונים חמושים המשיכו לרדוף מיעוטים אתניים ודתיים באווירה של פטור-מעונש. בשלושת השבועות שקדמו לבחירות הארציות ב-7 במארס הרגו תוקפים עשרה נוצרים בעיר מוסול בהתקפות שמניעיהן היו ככל הנראה פוליטיים. בעקבות מעשי האלימות נמלטו 4,300 נוצרים למישור נינווה, אזור בצפון עיראק שהריבונות עליו נתונה במחלוקת ואשר בקרב תושביו קיים מגוון תרבותי, אתני ודתי רחב. גורמים רשמיים בממשלות עיראק וכורדיסטן גינו את ההתקפות, וממשלת עיראק הקימה ועדת חקירה, אך נכון לחודש אוקטובר טרם זוהו או נעצרו תוקפים כלשהם.

ב-31 באוקטובר, חמושים שזיהו עצמם כחברים ב"מדינת עיראק האסלאמית" תקפו כנסייה בבגדאד, ולקחו למעלה ממאה בני אדם כבני ערובה. שני כמרים ו-44 מתפללים נהרגו כאשר הכוחות העיראקיים הסתערו על הבניין.

מיעוטים נותרו חשופים לסכנה בעת שהממשלה המרכזית, הנתונה בשליטה ערבית, והממשלה האזורית של כורדיסטן נאבקו על השליטה באזורים שהריבונות עליהם נתונה במחלוקת ואשר משתרעים מגבול איראן ועד גבול סוריה, לאורך צפונה של עיראק. מנהיגי קהילות המיעוטים התלוננו על כך שכוחות הביטחון הכורדיים ביצעו מעצרים שרירותיים ומעשי הפחדה, ובכמה מקרים גם הפעילו אלימות מתונה כלפי אנשים הקוראים תיגר על השליטה הכורדית בשטחים הנתונים למחלוקת. באזורים אחרים בעיראק לא זכו מיעוטים להגנה מצד הממשלה מפני אלימות ממוקדת, איומים והפחדה. רק לעתים רחוקות זוהו מבצעייהם של מעשים אלה, נחקרו ונענשו.

גורמי מפתח בינלאומיים

הסכם שנחתם בין ארה"ב לבין עיראק בשנת 2008 מחייב את ארה"ב לסגת באופן מלא מעיראק – ובכלל זה מתחייבת נסיגתם של כוחות צבא לא-קריביים – עד סוף שנת 2011. נכון לחודש ספטמבר 2010, במדינה עדיין מוצבים 49,700 מחיילי ארה"ב, לעומת מצבת של בין 160 אלף ל-170 אלף חיילים שהיו בה בשעת השיא בשנת 2007.

בחודש אוקטובר פרסם אתר "ויקיליקס" אלפי מסמכים, שרובם נכתבו בידי קצינים זוטרים של צבא ארה"ב בשטח בין שנת 2004 לבין שנת 2009. במסמכים אלה נחשפו תקריות רבות של הרג אזרחים בידי חיילי צבא ארה"ב שלא דווחו קודם לכן. כמו כן חשפו המסמכים מקרים שבהם עונו עצירים בידי שוביהם העיראקים.

בחודש פברואר 2010 בחנה מועצת האו"ם לזכויות האדם את עיראק במסגרת מנגנון הבחינה התקופתית. הממשלה קיבלה את רוב המלצותיה של המועצה, אך דחתה את ההמלצה לבטל את עונש המוות.

בחודש אוגוסט הצביעה מועצת הביטחון של האו"ם על הארכת המנדט של משלחת הסיוע של האו"ם לעיראק למשך שנה נוספת. המשרד לזכויות האדם של משלחת זו מפקח על הפרת זכויות האדם במסגרת תכנית שמטרתה לפתח מנגנונים עיראקיים לטיפול בהפרות מן העבר ובהווה.